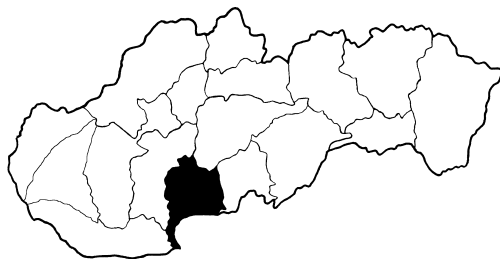

Hont

Banská Štiavnica je symbolom slovenského baníctva. K Hontu rovnako patria aj pukanskí hrnčiari, brhlovske skalné obydlia, sebachlebské vinice a festival Hrušovská paráda. Okolo Krupiny sa darí nielen ovociu, ale na lazoch začína aj valašská kultúra pastierov oviec. Na kultúre regiónu sa podieľali Slováci, Maďari, Nemci aj Rómovia.

Región totožný s bývalou Hontianskou župou sa nachádza v južnej časti stredného Slovenska. Sever regiónu sa rozprestiera v oblasti Štiavnických vrchov, východ v Krupinskej vrchovine a juhozápadný výbežok zasahuje do Podunajskej nížiny. Táto župa siahala až na dnešné územie Maďarska, kde sa nachádza 19 obcí pozdĺž slovensko-maďarskej hranice. Jej súčasťou bola aj oblasť Malohontu, od roku 1803 pričlenená ku Gemeru. Administratívnym centrom župy bol hrad Hont. Od polovice 18. storočia bolo župné centrum v Kemenci na dnešnom území Maďarska, neskôr v Šahách. Južná štátna hranica bola definitívne stanovená v roku 1925.

V severných častiach regiónu je obyvateľstvo slovenskej národnosti. Južné oblasti regiónu sú osídlené prevažne maďarským etnikom. Severnú hranicu tohto osídlenia možno približne vymedziť líniou obcí Hontianska Vrbica, Plášťovce, Čebovce. (Výnimkou sú Slovenské Ďarmoty.) Kultúra a spôsob života slovenského a maďarského obyvateľstva Hontu má mnohé podobné alebo totožné znaky, rozdiely sa prejavujú vo sfére obyčajových, folklórnych a výtvarných

prejavov. Rómovia sídlili na okrajoch dedín, živili sa kováčstvom, zvonkárstvom, muzikantstvom, námezdnými prácami aj žobraním.

Obyvatelia obcí Senohrad, Čebovce až po Čabradský Vrbovok patria do etnografickej skupiny nazývanej Krekáči. Pôvod slova Krekáč nie je známy, no ich kultúrne a stavovské vymedzenie rešpektovali tak príslušníci tejto skupiny, ako i ostatní.

Z hľadiska vierovyznania sú v Honte zastúpení rímskokatolíci, i evanjelici a.v., menej kalvíni (napríklad v Hontianskej Vrbici). Katolíci prevažujú na juhu územia. Konfesiónálne rozdiely sa prejavili v odlišnej organizácii rodinného života a následne aj v odlišnom priestorovom riešení obydli. Protestantké obce s prevládajúcim obyvateľstvom evanjelického a kalvínskeho vierovyznania sa vyznačovali silne zakorenenou tradíciou jednodetného systému. V rímskokatolíckych častiach Hontu bol príklon k formám veľkorodinného života, aj tu sa však vyskytovala regulácia pôrodnosti. Keďže u evanjelikov sa pôda nedelila medzi súrodencov, ich väčšia majetnosť sa odrazila napríklad v interiéri a odev. Židia tvorili do 2. svetovej vojny početnejšiu komunitu v Cerove. Živili sa obchodovaním, menej aj poľnohospodárstvom, vlastnili lesy. Dediny boli silne majetkovo a spoločensky diferencované. Osobitnú skupinu tvorili zemanovia (napríklad v Cerove, Zemianskom Vrbovku, Žemberovciach).

Hospodársky život Hontianskej župy ovplyvnila od 12. storočia nemecká kolonizácia. Nemeckí kolonisti ťažili zlato a striebro v oblasti Banskej Štiavnice, Banskej Belej, Pukanca a čiastočne aj Krupiny. Tieto mestá mali od 13. storočia štatút slobodných kráľovských miest. Vpád Turkov v rokoch 1552–1711 spôsobil veľké hmotné škody a pokles obyvateľstva. Od začiatku 17. storočia bola Hontianska župa poznačená aj stavovskými povstaniami a reformnými a protireformnými hnutiami. Na začiatku 18. storočia hlboko poklesla ťažba drahých kovov v Banskej Štiavnici. Zlé existenčné podmienky poddaných boli príčinou ich migrácie do iných oblastí Uhorska, do Novohradu a najmä na Dolnú zem. Župa bola zároveň dosídľovaná obyvateľmi zo severnejších regiónov. Od polovice 18. storočia sa konsolidoval spoločenský život, rozvíjali sa remeslá a obchod a oživovali opustené sedliacke hospodárstva, v južnejších častiach regiónu vznikali feudálne veľkostatky.

Stredná a južná nížinatá časť Hontu mala poľnohospodársky charakter. V severnejšej časti sú dobré podmienky na pasienkové a lúčne hospodárenie. Dobytok chovali na celom území Hontu. V lazničkých dedinách Krupinskej planiny, kde je rozvinutý salašnícky spôsob chovu oviec, ovčiari pochádzali najmä z podpolianskych a novohradských lazov. Týchto prísťahovalcov nazývali horniakmi.

Stredná časť regiónu je oddávna územím viníc a ovocných sádov. Teplá klíma umožňuje pestovanie viniča aj na Krupinskej planine. Hontianska župa

bola tretím najväčším dodávateľom vína na území Slovenska. Pestovanie viniča výrazne ovplyvnilo aj vzhľad krajiny. Na juhu a v strednom podhorskom pásme sú dosiaľ jej súčasťou stavby rozptýlené na viničných stráňach. Vo viničiach stáli samostatné pivnice, prípadne spojené s lisovňou a ďalšími priestormi. Výnimočne je radové usporiadanie pivníc za obcou Rykynčice. Pamiatkou na dávne vinohradníctvo je aj komplex asi dvoch stoviek dnes už opustených viníc v lesnom poraste drienovského chotára. Pravdepodobne slúžili aj ako skryšie v období tureckých nájazdov. Pivnice do svahov hlbili pukanskí a štiavnickí baníci a brhlovskí kamenári. Pásmo stredného Hontu je jednou z najvýznamnejších ovocinárskych oblastí Slovenska. V okolí Krupiny sa pestujú najmä čerešne, hrušky, slivky a jablone, ale vďaka teplejšej klíme aj jedlé gaštany a marhule. Pukanec je okrem vinohradníctva známy pestovaním čiernych moruší a cibule. Ovocinárstvo a vinohradníctvo predstavovalo dôležitý zdroj peňažných príjmov, ale aj zdroj obživy roľníckych rodín. Doplnkom poľnohospodárskej výroby bolo poľovníctvo, rybárstvo a včelárstvo.

Severná časť Hontu je vďaka bohatým náleziskám drahých kovov od najstarších čias známa ako banícka oblasť a neskôr stredisko remesiel a priemyslu. Najvýznamnejším centrom ťažby drahých kovov v Honte, ale i v strednej Európe sa stala Banská Štiavnica s okolitými osadami – Hodruša, Štiavnické Bane, Banky, Banská Belá. Popri baníctve sa obyvatelia okolitých obcí venovali aj uhliarstvu. Nepravidelný pôdorys Banskej Štiavnice a okolitých osád je spôsobený osídľovaním priameho okolia ložísk, ktorého súčasťou sú haldy a štôlne. V 17. a 18. storočí bol v štiavnickom ťažobnom revíri vybudovaný dômyselný vodohospodársky systém vyše tridsiatich vodných nádrží zvaných *tajchy*, ktoré dnes pôsobivo dotvárajú krajinu. Tajchy spája 130 km dlhá sústava prívodných jarkov. Do rieky Hron spodné vody odvádzala pri obci Voznica tzv. storočná šachta. V roku 1763 vznikla v Banskej Štiavnici prvá Banská akadémia na svete, vychýrenejšia než polytechnika v Paríži. Symbolom mesta bola klopačka, ktorá tu dosiaľ existuje. Klopaním z veže oznamovali začiatok a koniec pracovnej smeny baníkov až do roku 1935.

Južnejšie položený Pukanec bol do 16. storočia tiež baníckym mestom. Neskôr však ťažba upadala, nemeckí baníci odchádzali na výnosnejšie miesta. Pukanec sa, na rozdiel od Banskej Štiavnice, pomerne rýchlo reslovakizoval. Mesto nadobudlo poľnohospodársky a remeselnícky charakter. Baníctvo v Pukanci dodnes pripomínajú chotárne názvy, kamenný erb mesta, postavy baníkov a banícke znaky na radnici a v gotickom kostole.

Banícke oblasti majú osobitý výtvarný prejav. Ojedinelé na Slovensku sú „maľované salaše“. Sú to papierové pásy jeden až tri metre dlhé s pastierskymi výjavmi, ktoré sa kládli pred vianočné betlehemy. Rozvinuté bolo rezbárstvo, venovali sa mu baníci vo voľnom čase. Od konca 19. storočia bolo podchytené rezbárskou školou v Piargu (Štiavnické Bane), ktorá však časom stierala individuálny prejav jednotlivých tvorcov. Ústrednou témou rezbárov bola postava

baníka a modely baní, ktoré sa vkladali aj do fliaš. Pri výrobe modelov využívali aj miestne minerály. Ženy baníkov sa venovali výrobe čipiek na predaj, tzv. banickej čipke. Charakteristické pre región boli hodrušské čipky. Kým v poľnohospodárskej časti Hontu slúžila ľudová výroba prevažne len pre domácu spotrebu, v mestách Banská Štiavnica, Pukanec, Krupina, Bátovce a Sebechleby sa rozvinula do remeselnej výroby.

Pukanská keramika. (2005)

V ľudovej výrobe vyniká spracovanie hliny a kameňa. Hrnčiarska výroba sa zachovala v Pukanci. V dome Viliama Franka sa zachovala pôvodná hranolovitá hrnčiarska pec, dva hrnčiarske kruhy, rošt na sušenie riadu a mlynček na hlinu. Frankova dielňa bola vybudovaná v 2. polovici 19. storočia a patrí k posledným dokladom dlhoročnej vyspelej hrnčiarskej tradície v kedysi významnom baníckom a remeselníckom mestečku. Postavy baníkov sa objavovali aj na pukanskej keramike. Tvorivosť pukanských hrnčiarov dokladá aj slovesná zložka, ktorá býva súčasťou výzdoby keramiky. Jej obsah je mravný, biblický, alebo humorný, nabádajúci ku konzumácii vína. Súčasťou hrnčiarskej výroby bolo aj kachliarstvo. Okrem hrnčiarov do súčasnosti pracujú v Pukanci aj debnári. Hrnčiarsko bolo rozvinuté tiež v Beluji a Preňčove. Banská Štiavnica bola strediskom výroby známych hlinených fajok. Posledná fajkárska dielňa zanikla v roku 1958.

Kameň sa používal na stavby, osobitým dokladom kamenárskej práce sú skladovacie priestory a celé príbytky vytesané do skaly v Brhlovciach. Tu bola

rozvinutá výroba kamenných architektonických článkov a náhrobníkov, ktoré mali odbyt aj v Tekove.

Z remesiel bolo rozšírené najmä obuvníctvo a výroba číziem, v Krupine a v Pliešovciach kožušníctvo a v Bátovciach klobučníctvo. V Plachtinciach sa vyrábali košíky. Vyspelé rezbárske techniky sa v Honte prejavili najmä na nábytku. Často sa vyrábal z ovocného dreva, ktoré svojou farebnosťou inšpirovalo výrobcov k technike intarzie. Osobitou formou ľudovej tvorivosti v Sebechleboch je zhotovovanie svadobných koláčov – radostníkov, vyzdobených figurkami z cesta, stuhami a papierovými kvetmi.

Skupiny obcí s rovnakým náboženstvom vytvorili viacero odevných podoblastí, ktoré sa líšili napríklad úpravou hlavy žien, výšivkou, farebnosťou odevu a inými prvkami. Ľudový odev banických oblastí bol ovplyvnený remeselnou výrobou a mestskou kultúrou, ktorá smerovala k stieraniu regionálnych osobitostí. V Leviciach a v Banskej Štiavnici pracovali filigránske dielne, ktoré na prelome 19. a 20. storočia obohacovali ženské odevy o strieborné šperky. Takáto výzdoba bola špecifická najmä pre odev evanjelických žien a rozšírená bola najmä v obciach osídlených maďarskými kalvínmi.

Na odevné varianty sa viazali vyšivačské techniky a vzory. Popri banickej čipke bola v Honte rozšírená aj sedliacka čipka, ktorou sa spájali pásy tkanín. Osobitosťou regiónu sú súbory širších a užších čipiek v čepcoch a spodníkoch. V Senohrade čipky farebne harmonizovali s výšivkou. O propagáciu hontianskych výšiviek a čipiek sa zaslúžil nestor slovenskej muzeológie Andrej Kmeť, ktorý v rokoch 1865–1906 pôsobil v Prenčove ako kňaz. Hontianske výšivky a čipky boli vystavené vo Viedni roku 1873 a na Národopisej výstave československej v Prahe roku 1895.

V oblasti Krupinskej planiny je lazové osídlenie. Lazy, nazývané aj pajty, štáli, staje, boli pôvodne sezónne sídla, využívané pri chove dobytku. Vývojom sa rozdiely medzi dedinskými a lazovými sídlami vyrovnávali a postupne prebrali úlohu stálych sídiel.

Rozmanitosť prírodných podmienok Hontu podmienuje aj rozmanitosť stavebných materiálov. V severnejších a hornatých oblastiach regiónu sa domy stavali prevažne z kameňa. V južných oblastiach je koncentrácia hlinených domov. Do prelomu 18. a 19. storočia sa v Honte využívalo ako stavebný materiál aj drevo, steny boli omazané a obielené. Domy mali prevažne valbové strechy, pôvodne pokryté slamou a trstinou, neskôr tvrdou krytinou. Šindel sa používal viac v mestách než na vidieku. V súvislosti s vrchnostenskou reguláciou sa však postupne prechádzalo na stavby z kameňa a hlíny. Murované domy mávali priestranstvo pozdĺž domu chránené podstením ohraničeným stĺpmi alebo arkádami. Hospodárske časti boli pod jednou strechou radené za obytnými. Na lazoch bolo

usporiadanie obytných a hospodárskych častí voľnejšie. Na domoch majetnejších vrstiev z 19. storočia bývali železné dvere a okenice.

Pamiatkovo chránené súbory ľudovej architektúry z 19. a 20. storočia sa nachádzajú v Banskom Studenci, Cerove, Sucháni či Dačovom Lome. Vinohradnícka osada v chotári obce Sebechleby, nazývaná Stará Hora, je rezerváciou ľudovej architektúry.

Skalné obydlie v Brhlovciach. (2003)

Jedinečnou pamiatkou spôsobu bývania sú skalné obydlia v Brhlovciach. Sú posledným existujúcim reprezentantom ľudových stavieb tohto druhu na Slovensku. Dovedna ide o 45 obydlií vyhlbených do tufových svahov. Viaceré sú dodnes obývané, niektoré slúžia ako komory, letné kuchyne a dielničky. Hoci majú ľudia postavené aj murované domy, väčšinu času, najmä tí starší, trávajú v skalných príbytkoch. V dvoch murovaných domoch vo dvore so skalným obydľím sa od roku 1992 nachádza expozícia Tekovského múzea. Tento komplex je vyhlásený za pamiatkovo chránenú rezerváciu ľudovej architektúry. Roku 1994 získala čestný diplom medzinárodnej pamiatkárskej organizácie EUROPA NOSTRA. V ústnom podaní sa traduje, že kamenné príbytky vznikli ako skrýše počas tureckej expanzie.

Z technických pamiatok južnejších častí regiónu sa zachovali vodné mlyny v Sikeničke, v Bátovciach-Pečeniciach a zemepánsky mlyn z 2. polovice 18. storočia v Horši. Verejnosti sprístupnená je mlynská usadlosť v Bohuniaciach,

v ktorej je zriadená expozícia mlynárskej výroby a bývania z konca 19. storočia. V obci Domadice-Herceg sa zachovala studňa vymurovaná z lomového kameňa. Archaické drevené čerpacie zariadenie na spôsob gápl'a na konský pohon je jedinečnou technickou pamiatkou. V bývalom zemepánskom mestečku Bátovce sa nachádza kováčka vyhňa s otvoreným murovaným ohniskom, šliapacími fúkacími mechmi, kompletným vnútorným vybavením nástrojmi a kováckym náradím. Sporadicky bola využívaná až do 70-tych rokov.

Zručnosť miestnych staviteľov sa prejavila aj pri stavbách drobnej sakrálnej architektúry. Drevené zvonice z 18. a 19. storočia sa zachovali v Banskom Studenci, v Dudinciach – časť Merovce, v Horných Plachtinciach a v Sitnianskej Lehôtke. V Balogu nad Ipľom možno na cintoríne vidieť drevené stĺpové kalvínske náhrobníky s barokizujúcimi hlavicami.

Mestské obyčaje baníckych oblastí severného Hontu sú špecifické nielen pre tento región, ale v rámci celého Slovenska. Tradičné slávnosti študentov baníctva pretrvali až do súčasnosti. Každoročne v septembri sa tu uskutočňuje tzv. „Salamander“ – banícke slávnosti, ktoré sa konajú začiatkom septembra pri príležitosti Dňa baníkov. Nazvané sú podľa sprievodu, ktorý sa koná vo večerných hodinách v uliciach mesta. Tradície salamandrového sprievodu siahajú do roku 1934, kedy sa stali súčasťou programu baníckych dní. Sprievod sa delí na dve časti. Prvá časť tradičného sprievodu je vážna, reprezentatívna, kráčajú v nej baníci, študenti a predstavitelia banských podnikov. Druhá časť je zábavná, maskovaní účastníci zobrazujú výjavy zo života akademikov, postavy zo starých a slávnych čias Banskej Štiavnice, karnevalové postavy. V závere sprievodu išli postavy znázorňujúce živnostníkov a remeselníkov mesta a preslávený vláčik zvaný Štiavnická Anča. Na čele sprievodu kráča pastier s honelníkmi, ktorý nesie drevenú jašteričku. Táto symbolizuje vznik mesta, ktoré podľa povesti vzniklo po nájdení jašteričky oblepenej zlatým prachom, čím upozornila na podzemné bohatstvo. Pohľad z okolitých vrškov na osvetlený sprievod v kľukatých uliciach mesta má pripomínať túto zlatú jašteričku.

Z rozprávačskej tradície sú zaujímavé povesti o Sitne, rozprávanie o šibalských kúskoch Geľ'a Sebechlebského a osobitosťou sú najmä anekdoty baníkov o štiavnickom Náckovi.

Hudobný aj tanečný folklór Hontu je blízky tekovskému, novohradskému, na severe regiónu aj podpolianskemu, čo súvisí s migráciou obyvateľstva v minulosti. Najoblúbenejší a najrozšírenejší hudobný nástroj v Honte boli gajdy, tiež heligónka, citara a šesťdierková píšťalka. Z nástrojových zoskupení dominovali najmä cigánske sláčikové alebo cimbalové hudby nezriedka doplnené o klarinet, saxofón alebo akordeón, resp. heligónku. Na väčšie svadby vozili muzikantov z Maďarska. Jadrom tanečného repertoáru boli čardáše, ale pomerne skoro sa presadili aj valčíky a polky. V mestskom, resp. malomestskom prostredí

našli bohaté zastúpenie strofické tance ako napr. *kukaná* alebo *kalamajka*. V spevnej tradícii sa dodnes zachovali vzácne a archaické piesne k jarným cho- rovodom, svadobné nôty a vianočné koledy. Osobitné miesto v spevnom reper- toári majú tiež piesne a tance hrnčiarov v Pukanci, resp. banícke piesne v Banskej Štiavnici.

S hontianskym folklórom sa návštevníci regiónu môžu stretnúť na Hon- tianskych slávnostiach v Šahách, či folklórnych slávnostiach Hontianska paráda v Hrušove.

Hontianske múzejníctvo sa sústreďuje najmä v Banskej Štiavnici. Sídli tu Slovenské banské múzeum, špecializované na dokumentáciu dejín baníctva. Má celoslovenskú pôsobnosť, no v rámci regionálneho výskumu dokumentuje aj históriu Banskej Štiavnice a jej okolia. Múzeum má niekoľko odborných odde- lení, ktoré sa nachádzajú v ôsmich objektoch historického jadra mesta. Ústred- nou budovou je Kammerhof, národná kultúrna pamiatka, najväčší stavebný komplex v meste. Pripravuje sa tu expozícia približujúca baníctvo na Slovensku.

Expozícia baníctva na Slovensku je v súčasnosti umiestená v Klopačke. Dokumentuje vývoj baníctva od 16. storočia do súčasnosti. Banské múzeum v prírode pozostáva z povrchovej a podzemnej expozície. V autentickom ban- skom prostredí – v štólňi Bartolomej a šachte Ondrej, sú inštalované ukážky baníckych pracovísk, ťažobných zariadení a dobývacích metód od 16. storočia až do súčasnosti.

V objekte Nového zámku, šesťposchodovej renesančnej stavbe zo 16. sto- ročia, je umiestnená expozícia Protiturecké boje na Slovensku. Tento zámok slúžil v čase protitureckej expanzie ako strážna veža. Pre svoju dominantnú polohu sa využíval aj ako mestské živé hodiny – každú štvrt'hodinu sa z veže trúbením oznamoval presný čas. Najpútavejšími exponátmi sú plastiky Turkov v životnej veľkosti, ukážky dobovej výzbroje a výstroja, umelecké výrobky. Z najvyššieho poschodia je panoramatický výhľad na mesto a okolie.

Južnejšie časti Hontu dokumentuje Hontianske múzeum a galéria Ľudovíta Simonyiho v Šahách. Národopisná expozícia je z jeho vlastivedných zložiek najrozsiahlejšia. Prezentuje poľnohospodárstvo, výtvarný prejav a kultúru býva- nia a odievania obyvateľov Hontu. Pamätná izba Andreja Kmeťa sa nachádza v Prenčove. Spôsob života približuje aj Múzeum Andreja Sládkoviča v Krupine, umiestnené v historickej budove neďaleko rodného domu básnika. Miestne mú- zeum tradičného bývania je aj v Sucháni a v sedliackej kúrii v obci Studená.

Banská Štiavnica a jej okolie je z kultúrno-historického i prírodného hľad- ska vyhladávanou turistickou oblasťou. Mestská pamiatková rezervácia je od roku 1993 na zozname svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Na neďale-

kom Sitne, najvyššom vrchu Hontu, je chata s rozľadňou pomenovaná podľa Andreja Kmeťa. Dominantou obce Svätý Anton je barokovo klasicistický kaštieľ s poľovníckou expozíciou, obklopený upraveným lesoparkom. Obec je známa poľovníckymi zvykmi na sv. Huberta. V Krupine sa zachovali pozostatky mestských hradieb a verejnosti prístupná veža Vartovka. V historickom jadre dominuje pôvodne románska bazilika z 13. storočia. Neďaleko Krupiny sa nachádza protiturecká pevnosť Bzovík a nad obcou Litava zrúcanina Čabradskeho hradu. Sakrálne pamiatky z 13. až 17. storočia možno vidieť aj v pohraničnom meste Šahy. Kultúrnym centrom a často navštevovaným mestom sú kúpele Dudince. Sakrálne i svetské architektonické pamiatky z obdobia renesancie a baroka sa zachovali v Pukanci. Neodmysliteľnú atmosféru vinohradníckej oblasti v okolí Pukanca dotvára degustácia vín vo vínnych pivniciach.

Výberová bibliografia:

ČERVENÁK, Juraj: *Tradičný život Lišovana. Banská Bystrica 1966.*

Hont. *Tradicie ľudovej kultúry. Zost. J. Botík. Martin 1988.*

CHOTEK, Karel: *Cerovo. Národopisná studie. Národopisný věstník československý, 1, 1906, s. 65–73, 97–102, 129–135, 161–167, 200–209, 225–234, 273–281.*

LEŠČÁK, Milan: *Organizačný štatút a súčasné podoby fašiangov v Sebechleboch. Slovenský národopis, 27, 1979, s. 292–297.*

Náckove špásy. Zozbieral a spracoval J. Maruniak, V. Kozák a S. Böhm. Martin 1982.

PLICKOVÁ, Ester: *Maľované salaše. Bratislava 1981.*

Spôsob života družstevnej dediny. Z etnografických výskumov obce Sebechleby. Zost.: A. Pranda. Bratislava 1986.

STANO, Pavol: *Ľudové kamenárstvo v Brhlovciach. Slovenský národopis, 17, 1969, s. 285–306.*

ŠVECOVÁ, Soňa: *Lazy v 19. a 20. storočí. Vývoj roľníckych chatárnych sídiel v oblasti Krupinskej planiny. Praha 1984.*

UŠAKOVÁ, Mária: *Osada Stará Hora v Sebechleboch – pamiatková rezervácia ľudovej architektúry. Krásy Slovenska, 59, 1982, č. 3, s. 16–18.*

VOZÁROVÁ, Mária: *Banické dni v Banskej Štiavnici. Slovenský národopis, 37, 1989, s. 303–316.*